

Bogišićeve opaske o Danilovom zakoniku*

Istina je, da je „Obštij zemaljski zakonik” iz godine 1855 ostao „najmilii amanet” Danilov i polazna tačka za proučavanje crnogorske pravne istorije XIX stoleća.¹ Što do sada Zakonik nije iscrpno obrađen uzrok je baš u oskudici objavljenih izvora o njegovom postanku i primenjivanju njegovi pojedinih odredaba u praksi.² Uzimajući to u obzir rado objavljujem na ljubazni poziv Uredništva „Zapisa” jedan značajni tekst priloga za proučavanje ovog pravnog spomenika. To su beleške, pisane vlastitom rukom Valtazara Bogišića, koje je on ispisivao za vreme svoga boravka na Cetinju god. 1873, „gdje ostah sve do svršetka te godine, baveći se osnovnim odsekom radnja, t. j. sabiranjem i izučavanjem društveno-pravnih i drugih odnošaja i pojava u samoj zemlji”, počinjući tim rad na pripremi za obrađivanje

* Tekst koji je za štampu izvorno priredio dr Stanislav Borovski, objavljen je u časopisu *Zapisi*, Glasnik Cetinjskog istorijskog društva, knjiga XX, sveska 2 — avgust, 1938.

¹ Dosadašnja izdanja: tekst originalni — *Zakonik Danila Prvog, Knjaza I Gospodara Slobodne Crne Gore i brdah, ustanovljen 1855 godine na Cetinje*, Novi Sad, 1855; Jireček H, *Svod zakonuv slovanskych*, Praha, 1880; *Zbornik sudskih zakona, naredaba i međunarodnih ugovora po sudskoj struci za Kraljevinu Crnu Goru*, II, Cetinje, 1912; Borowski S, *Powszechny Statut Ziemi księcia Daniela z roku 1855*, Warszawa, 1938; prevode — češki: Jezbera F, *Zakonnik samostatnych černohorcuw*, Praha, 1864; — francuski: Delarue H, *Le Monténégro*, Paris, 1862; — nemački: *Gesetzbuch Daniel’s I Fürsten und Gebietens von Montenegro und der Berda*, Wien, 1859; — poljski: Borowski S, *Powszechny Status Ziemi księcia Daniela z roku 1855*, Warszawa, 1938, Gajewski J, *Trzy miesiace w Czarnogórze*, Kłosy, XXI, Warszawa, 1875; Pienkowski K, *Czarnogórze poa względem geograficznym, statystycznym i historycznym*, Lwów, 1869; Wójcicki K, *Czarnogórze*, Biblioteka Warszawska, 1864. II; — talijanski: Martini A, *Il Montenegro*, Torino, 1897.

² Up. *Zapisi* 1-XIX, Cetinje, 1927–1938; *Pravni Zbornik* I–VI, Podgorica, 1933–1938; Borowski S, *Ostojbina Kraków*, 1938; Ilić A, *Sistem prava o kućnoj zajednici*, Beograd 1936; Jelić I, *Krvna osveta i umir u Crnoj Gori i Severnoj Arbaniji*, Beograd, 1926; Jelić I, *Šta znači kamen o vratu?* Beograd, 1931; Najdenović S, *Jus protimiseos б черногорскитумије законициу от 1798 I 1855*, *Юридически Преглед*, XXVIII, Sofija, 1927; Petrovič–Radojčić R, *Značenje „Kamena o vratu” po ispitivanjima g Jelića*, Zagreb, 1931; Šeroglić P, *Zakonik crnogorski*, *Svetozor*, Wien. 1865; Tomanović L, *Nasledno pravo po Danilovom Zakoniku*, Arhiv za pravne i društvene nauke, II, Beograd, 1906; Tomović B, *Nasledno običajno pravo u Crnoj Gori*, Beograd, 1926; — I tamo navedena literatura.

„Opšteg Imovinskog Zakonika”.³ Rukopis taj čuva se sad u Bogišićevoj Biblioteci u Cavtatu (polica XX, omot 20). Kako se vidi iz stilizacije teksta, Bogišić je pisao ove beleške na osnovu dobivenih podataka od lica koja su dobro poznavala i tekst Danilovog Zakonika i sudsku praksu. Sigurno to su bili u prvom redu ondašnji članovi Senata, kako se vidi iz teksta §§ 39 i 44, u kojima se spominju Đuro Matanović, vojvoda čeklički, i Jole Piletić, serdar piperski, dugogodišnji senatori. Objavljenje opaske ukazuju sliku Zakonika posle 18 godina od njegova izdanja, u kojoj se vidi, kako su izgledale u praksi pojedine njegove odredbe. To je značajno i za proučavanje snage Zakonika u životu i uopšte za proučavanje pravne crnogorske istorije.

*

Predajući ovo izdanje u ruke čitalaca, ostaje mi prijatna dužnost da se toplo zahvalim gosp. sudskom starešini dr. Marinu Lucjanoviću za ljubaznu dozvolu proučavanja arhivske građe Bogišićeve Biblioteke u Cavtatu.

u Varšavi, 3-V-1938

Stanislav Borovski

OPASKE O DANILOVOM ZAKONIKU

(Beleške iz godine 1873)

§ 1. *Idem.*

§ 2. *Idem.*

§ 3. *Idem.*

§ 4. *Idem.* Riječ „dostojanstvo” nije opredjeljena i možda se odnosi na slučaje kad bi ko Knjaza riječima uvredio.

§ 5. *Idem.*

§ 6. Prekidanjem govora jednoga davudžije drugim nije još iskorjenjeno. Suci jedan drugoga ne prekidaju. Jednakost je trebao uvesti, jer je prije nije bilo u sudu.

§ 7. Biva i sada da će koji sudac braniti jednu stranku u sudu bez obzira na to što drugi kaže. Ali se za to, ako se ne dokaže da je mitnik, neće lišiti službe no će samo pokaran biti. Tek ako je mitnik platit će globu, ali ne onu opredjeljenu u paragrafu, nego prema krivici manje ili više. Prije je bivalo i mitnika i sudaca partadžija, pa je za to trebao sankciju u paragrafu uvesti. Još manje biva da će ko tajne državne otkrivati, ali kad bi se to dogodilo, bio bi kažnjen i to

³ Vuksan D, *Geneza „Opšteg Imovinskog Zakonika”*, Zapisi, XII, 81–82, Cetinje, 1933; up. Također: Borowski S. *Baltazar-Antoni Bogišić*, Warszawa, 1936, Vojnović K, *Opšti Imovinski Zakonik za Crnu Goru obzirom na ostalo crnogorsko zakonodavstvo*, Rad Jugoslovenske Akademije Znanosti i Umjetnosti, XCVI, 1–109, Zagreb, 1889.

po veličini krivice i štete, ali svakako po manjemu razmjeru nego li mitnik.

§ 8. *Idem. Ratio vide* paragraf 7. Sad se ne drže opredjeljene sume ali strogost nije manja, pa se sada to veoma retko i dogodi. Općinstvo interesa među davudžijom i sudnikom odnošaj srodstva, prijateljstva, kumstva, oseti se da ima upliva koji god na koga, ali ga za to kazniti neće, nego ga za poslušati drugovi njegovi neće. Da bi ženske dovodile u iskušenje sudnika, nije se događalo ili se barem nije dokazalo. Sudnik može suditi i sina i drugoga rodaka i za to se neisključuje iz suda.

§ 9. To se drži i danas, samo što se kazni prema krivici, a ne po opredjeljenju paragrafa. Ali teško da se to sada moglo dogoditi, jer su neki nagrađivali, to jest sudnik bi im iskao mito ni pa sam sudu za to predao. Ali se to danas ne čini.

§ 10. *Idem.* Postoji, ali se događa veoma retko, ali i tada nebi bilo 50 talijera, nego prema krivici.

§ 11. U kapetanstvima i u načalstvima biva obično, da ako je stariji umniji, gotovo će vazda ostali na njegovu stranu. Isto to biva i u Senatu. Ali biva da se nađe ko će srednji amendement učiniti, ako obe strane vide, da je razložit, tad će obe pristati. Ali biva, da se ide i po većini glasova i to veoma često pri tome, ako je s obje strane jednako glasova, preteže oni, na koju je pretsjednik, pa preteže i tada, kad se pridruži onoj stani na kojoj je i 1 glas manje, jer pretsjednik ima dva glasa. Ali ako je po jednoj 5 glasova, a po drugoj 3 + 2 pretsjednikova, tad su obe strane ravne i ako hoće može ni jedna popustiti, nego pitati Knjaza, koji odlučuje. U ostalom i jedan senator, kad je različna mnjenija, može tražiti da se Knjaz pita.

§ 12. To vredi i sada, ali to se mnogo i traži koji su taki. Otpustiti ga ili smetnuti Senat nemože, nego treba da učini predlog Knjazu, koji odlučuje. I narod može to učiniti, to jest tužiti se Knjazu i nepitajući ni tužeći se Senatu.

§ 13. To je učinjeno najviše za senatore i to dok su na redove dolazili u službu te mijenjali jedan drugoga. Ta naredba i sada za njih postoji, dočim se k drugim činovnicima to nemože primjeniti budući da s platom samom nemože živjeti. Ipak načelnici, koji po nešto bolje plaćeni, nemogu se udaljavati od mjesta službe bez dopuštenja.

§ 14. *Idem* i sada, samo što nije 10 talijera, nego prema krivici.

§ 15. *Idem* i sada, samo što nije po paragrafu, nego prema krivici.

§ 16. To je tako i sada, ali se u mirno doba veoma retko može dogoditi, a u ratno kad bi se dogodilo, ne bi mu bilo milosti.

§ 17. Postoji i sada u svijem svojijem ustanovama, te bi se kastigao i onaj, koji ga ne bi ubio a mogao bi, premda ne bi bio mušketan.

§ 18. Malo bi se takvih našlo, ali kad bi se našlo, digli bi mu oružje. Pod knjazom Danilom i opregljače su pripasivale, a i to male, jer se malo moglo naći da se takvi čovjek našao. I sada kad bi se taki čovjek našao, digli bi mu oružje i pripasali opregljaču.

§ 19. To se je mnogo izmijenilo sada, jer ni komandir ni niko bez naredbe središne vojene vlasti ili Knjaza nesmije se nikud krenuti

ni taći u džebanu. Radi toga su i serdari bili globljeni. Prije je to veoma često bilo kad su obližnji begovi ili kakvo zagranično pleme mogli iznenada napasti na koju stranu Crne Gore, da se obližnji predjel vaskolik na oružje digao da ide na opasno mjesto.

§ 20. To je i sada tako, ali se događa malo, — no se pređe događalo, jer se držalo da bratstvo treba da bratstvenika brani, što je osobito jačica držala da i prema državnoj vlasti činiti.

§ 21. I sada postoji, ali se ne događa gotovo nigdje.

§ 22. Strogo bi se kaznio, ali ako bi onaj bježaoc potpanuo smrtnoj kazni, tad ovoga nebi mušketal i nikako nebi onu kaznu pretrpio koju i krivac. Taka je strogost prije nužna bila. Sada se postupa prema okolnostima i krivici. U ostalom i sada se drži, da ključar tamnice glavom odgovara za tamničare premda je mnogi utekao a ključar bi izgubio službu i tom kažnjen bio, ali glavu još nijedan gubio. Isto tako nedavno osudiše perjanike, kojim uteče lupež, koji vođen bio da se bije, da i oni idu za njim u Tursku i da ih niko u Crnoj Gori nesmije vidjeti dok ga ne uhvate. To Senat osudi, ali poslije Knjaz ih pomilova premda krivca neuhvatiše.

§ 23. Tako je i sada, alli ih ipak nebi kaznili tako kao da ko hotimice čovjeka ubije.

§ 24. Prije se događalo veoma često, te je za to i trebao paragrafa, koji će to zabraniti; a i sada se to krijući dogodi, samo ne u prijašnjoj mjeri i potajno (što prije nije bilo), pa bi i sada toga bilo kad zakon ne bi pazio. Paragraf kaže: „ako rata nema”, ali sada ne bi ni kad je rat, samo niko u četovanje oće bez dopuštenja vojne vlasti.

§ 25. *Idem* u potpunoj sili.

§ 26. *Idem*, a gotovo je što kazano u paragrafu 24.

§ 27. *Idem*, samo Knjaz može pomilovati, ali i kad ga i pomiluje, treba da odstoji 20 godina u tavnici.

§ 28. *Idem* i sada u punoj sili, ali dakako samo njegov sopstveni dio, a u bratinsko ili očinsko se ne tiče.

§ 29. Povratka i sada nema bez milosti ili ako prizovu na vjeru. Ko bi branio zločinca, taj bi bio teško kažnjen i danas, ali ne koliko krivac i u nikakvu slučaju nebi bio mušketan za krivca.

§ 30. To i sada bila bi dužnost svačija tko može ubiti ubojicu, koji iz granice dođe, ali bi milije sudu bilo da ga uhvati nego da ga ubije. A i branitelja krvnikova može se isto ubiti kao i krvnika. Samo što paragraf nesmotreno kaže: „koliko i oni, kojemu je on brata ubio”, jer u drugom paragrafu zabranjuje se svetiti ubijenoga i najbližem rođaku.

§ 31. Isto je tako i sada. I sada najviše gledaju ko je prvi započeo, te njega najviše i krive. Isto i sada kmetuje se rana, te se daje za ranu ranjenome, pa isto se i globa plaća državi.

§ 32. Neznam bili sada dvostruko, ali bi ga svakako strogo sudili.

§ 33. U svim djelovima postoji i sada taj paragraf.

§ 34. Tako se sada sudilo nebi, t. j. nebi platio 50 cekina. To je učinjeno po tome, što je prije bio običaj u nekim nahijama (u Riječkoj i Katunskoj) ženu udariti kamišem ili nogom, pa se je držalo za

najsramnije udariti čovjeka kao ženu, te je onda trebao taj paragraf da iskorjenu taj običaj. Isto tako sada onaj, koji za to čovjeka ubije, bio bi kastigan premda ne kao ubojica, ali ipak koju godinu trebalo bi, po okolnostima, da odstoji u tamnici, ali bez kastiga nebi nikako ostao. Sada mu kažu: a zašto ne udari i ti njega, nego ga ubi.

§ 35. Sada bi takoga ubojicu nešto manje kaznili nego li samovoljnog ubojicu.

§ 36. Isto je tako i danas. Ali ako bi onaj, koji je htio udariti, predomislio se od svoje volje, te ne udario, tad bi možda kastigali onoga drugoga za što ga udario, premda bi se onaj drugi pravdao da on nije znao da se prvi predomislio, nego je mislio da ga udario nije zbog toga što nije mogao.

§ 37. Danas se na vrstu nehotice najviše gleda, te onaj koji i nehote ubije, ako je predviđeti mogao da se nesreća može tim dogoditi, kastiguju ga strogo, puno strože nego je u paragrafu kazano, pače bi platio potpuno mrtvu glavu. Svakako težina prestupa zavisi od okolnosti, ali u najmanje kad čovjeka ubije platio bi za ½ mrtve glave. Nehotice se drži kad ljudi putuju te nemogu, jer je vojniku zabranjeno na dalji put ići (preko 2–3 ure od kuće) bez puške, tada ako se remnik odkine ili puška sama pripali noseći je, drži se da je prava nehotica, ali i tada neki dio mrtve glave platio.

§ 38. Drukčije bi se i taj slučaj danas sudio, jer bi se gledao je li baš neophodno bilo potrebno da ubije ili se mogao obraniti ili manjim troškom, što ako je po mjeri se okolnosti i kazni.

§ 39. Strogo je i sada zabranjeno svetiti se drugome osim na krvniku ako nebi bio u rukama od suda, ali u takome slučaju da bi ubio ikoji brat ili bratstvenik takova krnika, sud mu nebi ništa, osobito ako je krenuo da uteče za granicu ili to za granicom učini. Matanović i Jole kaže, da kad bi ubio brat ili bratstvenik krvnika radi svoga brata onaj isti dan dok je vruć, nebi mu ništa sud, ali kad bi sutra to učinio tad bi ga kaznili sa ½ godine tavnice.

§ 40. Sad se ne događa, ali kad bi ko koga izazvao, dopustio bi se megdan. Đeveri se nedopuštaju, niti koja pomoć. Pomoćnici i đeveri bi se globili, ali teško da bi platili 100 talijera. U ostalom kazna bi bila prema okolnostima. Ali kad sud obazna, gledao bi da ih pomiri. Ako bi ko znao pa ne kazao sudu da su se dvojica pozvali, tad bi toga kaznili. Vlast nagovara megdandžije da jedan drugome kaže: kad bude rat s Turcima, tad ćemo vidjeti ko je bolji junak.

§ 41. *Idem.* Sad obično osim plate štete još ga izaždenu za granicu. Kad bi ga ubio u onoj vručini, nebi ga kaznili nego malo, ali daubije palikuću sutri dan, kaznio bi sud.

§ 42. *Idem.* Globa je po okolnostima manja ili viša. I psa nemože ubiti, nego onoga koji kolje prije nego će zalajat i to poslije što gospodaru kaže da ga veže. U ostalom sad se to veoma rijetko događa da će ko čije živinče ubiti. Dogodi se da se selo dogovori, da čije god kokoši dođu u vrt, da ih bije, za to nema kazne.

§ 43. To je bilo za to, što je zakonodavac htio da niko neda drugome oružje, koje je prvo potreba svakoga, nego da drži kod sebe.

Opredjeljenje paragrafa i sada stoji, ali ako ko uzme oružje čije bez pitanja te ga slomije, tad će sve platiti.

§ 44. Što je kazano o predidućem paragrafu 43, to valja za ovaj paragraf 44, koji je sad u životu. A Matanović i Jole misle, da je paragraf 43 pogreškom uvučen, jer se po njemu nikada nije sudilo. Ako nije gornji paragraf za to da niko ne pušta oružje u svadi slomiti jer je baba, ali govore da bi u tome slučaju ubio onaj pogadača i za to mu sud nebi ništa. Ali svakako oni kažu, da taj paragraf nije nikada u sudu primjenjivan bio.

§ 45. Taj je paragraf o *ius protimiseos* bio u životu do onomlani, a tada je dopušteno, da svaki može prodati komu god hoće, pa baš i izvan sela i izvan plemena da je kupac. Uzroci su tome na drugome mjestu. Ipak izvan sela ili plemena teško će ko kupiti samo komad zemlje, jer nemože imati dijela u komuni, nego tek kad kupi sve što prodavac ima i kuću i baštinu. Zato ne nalazi kupaca tuđinaca za pojedine komade zemlje nego cela imuća nepokretnoga prodavaočeva.

§ 46. To je ukinuto u jedno s paragrafom 45.

§ 47. Teško da se igda primjenjivao taj paragraf, a sada najmanje, nego kažu sada sudnici da pošto otac sina oženi treba da mu dade dio. Neki su senatori mnjenija, da bi ocu i materi trebalo ostaviti toliko koliko mogu živjeti, to jest više nego sinu, a sinovima što ostane.

§ 48. To je tako i sada, ali prije nego se podijeli otac od djece, nemože ni to, nego tek pošto se podijeli može onaj njegov dio podijeliti svim ili jednomu sinu, pače može ostaviti i tuđinu onaj njegov dio i što je poslije dijela stekao, a može i dok nije odijeljen, ali samo od njegova dijela.

§ 49. Tako je i sada, a i prije to je mogao onaj, koji djece nema, pa bio i neodjeljen, ostaviti komu god hoće, pa može darovat i za života.

§ 50. Tako je i sada, ali s modifikacijom. Isto se matere tiče. Ako su podijeljeni sinovi prije očine smrti, tad će mati ostati na onome celome djelu muževu i uživati ga do smrti, ali ako se za života očina ne podjeliše, tad se materi dade $\frac{1}{2}$ dijela ili i manje, koliko joj treba da se izdržavati može, ali ako se su po djela nemože izdržavati, daće joj i do celoga djela. Ako je prihod hraniti može tad ona nesmije nikako prodati ništa, nego to po nje smrti opet sinovi dijele. Ali ako dosta nije, te je potreba, dopusti joj sud i prodati pa imala dio ili $\frac{1}{2}$ dijela. Dok ne doraste dijete, nedadu da se odijeli. Dvadeset godina nečeka se, nego dok se momče uhvatio oružja drži se da je rastlo.

§ 51. *Idem* u sve i po sve. Za djevojku, koja braće nema, vidi niže.

§ 52. *Idem*. Samo što one godine, koje je učinila kao udovica ne broje se sada. To jer kažu, ona se mislila udati, pa će biti sakupila kakovih, ipak drže da to nije u svim slučajevima pravo. Najviše se to čini radi sirota, da im je bolje. Izmjenjeno je i to, kad djece nema, nepri- ma ostojbine 10 nego 5 talijera. Ostalo je jednako kao i u paragrafu.

§ 53. I sada je tako, ali pred nekoliko godina preinačiše da rođacima ostaje i gora i paša i kuća i oružje, a samo dio od zemlje ide

njoj i to se stimavalo, pa joj se u novcu davalo. A sada opet dođoše do sadržaja paragrafa.

§ 54. *Idem*, ali ako te sestre imaju brata ili od braće muške djece, tad ovi isključuju takve sestre.

§ 55. *Idem* potpuno.

§ 56. *Idem*, ako nije oporukom mužu ostavila ili komu drugomu.

§ 57. *Idem* potpuno, ali još od kad je zakonik nije bilo nikakva slučaja takvoga, jer se vazda blizike nađe, jer ide po blizini krvi pa bilo muško bilo žensko, jer i žensko bliže isključuje daljega muškoga izvan kuće. Prije zakonika toga nije bilo.

§ 58. *Idem*, samo što se kazni po okolnostima, a najstrožije kad bi dignuo ruku na roditelje. Ako oženjen sin nije, može ga i izćerati, ali ako je oženjen, te ga očera, treba da mu svakako dio dade. Ali dao mu ili ne dao, poslije smrti prima i pajopačiji sin svoj dio.

§ 59. *Idem*

§ 60. Kad bi se protivio iz principa isto kao što je u pararafu, radi siromaštva se nekastiguje, nego mu se proda što god što ima.

§ 61. Duskora je tako bilo i izprva je toga bilo često, ali sada se malo toga događa, a kad se i dogodi, globe ponešto, ali mu ne uzimaju sasvim stvar.

§ 62. Sada sve valja da donesu u Senat i nemogu za sebe ostaviti ni pare osim zakonite putnine, koju im i opet Senat odobrava.

§ 63. *Idem* potpuno.

§ 64. Ako bi sudnik ili glavlar što uzeo više dolo malo, tad se skida sa službe i inače mu se naredi, da vrati što je odviše uzeo.

§ 65. To nije bio običaj, nego se dogodi, da je jedan Crmnjičan pred što će se zakon činiti dođe tako k Knjazu s kamenom o vratu žaleći se na glavare, te radi toga jedinoga slučaja i bi uvršćen taj paragraf.

§ 66. Drže to i danas.

§ 67. I danas se ide po tome općemu pravilu, t. j. po pravilu kanoničkoga prava.

§ 68. Sveštenik bi bio kažnjen i svi koji su učestvovali, ali ga neće svrgnuti sa službe.

§ 69. Ako je ženu tuđu ugrabio pa bilo i š nje voljom, a djevojku ko ugrabi proti nje volje, taj treba da bježi za granicu. Ali ko djevojku sa njezinom voljom ugrabi, tomu neće ništa učiniti. Ako ima djece on prvi prestupnik, njegovo će dio odijeliti i uzeti u kasu.

§ 70. *Idem* potpuno.

§ 71. Sada su te razlike: ako momak to učini neženjeni, treba da je uzme; ako ne — sve će se dati njoj i djetetu njegovo, a on će preko granice. Oženjeni ako uzme djete k sebi neplaća 130 talijera, nego ga izdržaje kao i drugo djete i ima dio kao i ostala djeca. A kad je dao 130 talijera te da otac neuzeo k sebi, tad djete nema očinstva. To se dakako razumije o oženjenome. Ostalo je sve *idem*. Motivi: momak se kazni strože, jer se drži, da je dao djevojci vjeru da će je uzeti, a od oženjenu čovjeku toga ni nadati nemože.

§ 72. Ako uhvati na djelu, može ih oboje ubiti. I treba da oboje zajedno ili ubije ili nagrdi, jer mu se inače nebi vjerovalo, — ili bi on ili ona kazali da nije istina. Često se dogodi, da njoj nos okine a njega ubije. Ali sutri dan nesmiye ni nju ni njega ubiti, — te za to se i traži, da oboje ujedno ubije ili nagrdi, jer mu se inače vjerovalo nebi nego bi mu kazali: ti si se bojao da nebi učinili pa iz ljubomorstva si ubio ili tebi se činilo iz daleka, a nije istina bila.

§ 73. Od vremena vladika nije bilo slučaja da su ženu ubili, a za vladike jednu koja ubi muža palicom dok je spavao kamenovaše je. To biva što niko neće ženu da ubije, sramota je. I tu ženu kad kamenovaše trebalo je obećati tavničaru da će ga otpustiti ako je ubije i tako je ubi. Za to žene drže u tamnici po 12–15 godina po okolnostima. Kad je samo pokušala a nije izvršila, tad je osude okolo polovin t. j. od 6 do 8 godina.

§ 74. Nigda na smrt, nego 5–6 godina u tavnicu, ali bi ih poslije 2–3 godine pustili.

§ 75. *Idem* i danas, samo kad je muž ćera, treba da joj polovinu svoga daje na uživanje, ali ona to nesmiye prodati.

§ 76. *Idem*, riječ „nepriстойno” pokazuje se, kad ko ženi ogradi dijete ili se dokaže da s njome ko žive u odnošaju tad se sankcija paragrafa primjenjuje.

§ 77. Straše se time žene, ali za to nije nijedna bila ni bijena ni raspuštena. Sam muž pokrije, jer bi inače, kad bi mu bili ženu, nebi htio s njom živjeti bez velike sramote.

§ 78. Nije još nijedan poslije zakonika bio mušketan, ali bili jesu, pa su ga i izagonili za granicu i još dosta puta kad bi uništili više puta, sazvali bi sve pleme doista je god komu od nazad godinu ili dvije poginuo, treba sve onaj da plati.

§ 79. *Idem*.

§ 80. *Idem*. Za malu ili veliku pokrađu davali su svakome lupežu po 25 batina bez razlike, samo da plati ukradenu stvar koliko je valjala ili vrati a uz to i troškove plati.

§ 81. To se teško kad događalo, ali ga mušketavali nijesu, nego ga samo batinali, ipak poslije zakonika to se samo jedan put dogodilo.

§ 82. Nije na smrt niko osuđen za to nego se bilo kao i za drugu krađu i što još više globe platilo (petostruko možda).

§ 83. Ako neotice, ucene poljari štetu i treba poharnik da plati i još uz to putnine poljarima. Kad bi poharu nahvalice učinio, osim štete i putnina platio bi globu (10 talijera — manje ili više po okolnostima)

§ 84. *Idem* potpuno.

§ 85. *Idem* potpuno. Plati 20 talijera, ako nema — stoji za svaki cekin nedjelju u tamnicu.

§ 86. *Idem* potpuno. Sa zamjenom tavnice kad treba po istome razmjeru.

§ 87. Tu potvoru čini sok a ne čovjek, koji ište svoju poginutu stvar. Te sok kad slaže sa zlom namjerom, kazni ga se isto kao i okrivljenoga, samo što ga ne biju kao lupeža što bi kaznili. Oklevetnici će

se pustiti da se kunu kad drugoga dokaza nema, nego obje strane daju isti broj klevetnika, tad će se pustiti da se kunu pošteniji klevetnici.

§ 88. Torbice su se zvali pogače velike krijući četvrti mesa, koji su se šiljale odivama o krsnom imenu i one opet vraćale o njihovu krsnu imenu i u druge prilike preko godine, te to ovaj paragraf ukida i ukideno i danas. O slavi nesmije niko prenoćiti u prijatelja, nego samo objedovati, pa otele doma, jer su prije i po 3–4 dana tu ostojali. Još se taj paragraf drži, te globe i prijatelja 2 talijera i onoga domaćina 2 talijera.

§ 89. *Idem* potpuno, ali se i sada nađe ko će to učiniti premda zna da će za to platiti globu.

§ 90. *Idem*. Isto se tiče dobiti, ali mjesto karte vjeruju se i svjedoci.

§ 91. *Idem* potpuno. Pod uskokom se razumije i soldat i bjegunac pa bio odakle bio.

§ 92. *Idem* potpuno.

§ 93. *Idem* potpuno. Ako nekoga udari ili mu zlo učini biva radi toga više kastigan što se drži da se on navlaš opjanio da mu se osveti.

